

Оригинални научни рад

UDK 005.334:336.77

DOI 10.7251/SVR1612119ST

ЗНАЧАЈ ОПЕРАТИВНОГ РИЗИКА У ПОСЛОВАЊУ БАНАКА

Доц. др Мирјана Стојановић-Тривановић¹

Мр Миленко Врачар²

Проф. др Младенка Балабан³

Апстракт: Банке дају врло значајан допринос економском развоју друштва, те се изузетна пажња посвећује управљању ризицима банке. Правилно управљање ризицима банке доприноси стабилности и профитабилности банке. Само стабилна и јака банка доприноси, кроз своје пословање, не само профиту непосредних власника банке, него је стабилна и активна банка у интересу националне економије. Банке имају снажан утицај на стабилност националног финансијског система земље. Поред већ наведене важности, банке имају директно утицај на економске трендове у земљи, кроз кредитирање нових послова, раст инвестиција, раст иновација и тиме стварања могућности за запошљавање, другим ријечима, банке у значајном дијелу доприносе економском расту земље у којој дјелују.

Кључне ријечи: *оперативни ризик, банкарство, минимални адекватни капитал за оперативни ризик*

УВОД

Упоредо са развојем савременог банкарства и привреде, изложеност различитим врстама ризика у пословању банака и других правних субјеката, постаје све већа. Благовремено идентификовање свих врста ризика и адекватне мјере заштите од таквих ризика, постаје изузетно важан фактор успјешности пословања у све сложенијим условима привређивања.

Сваки ризик у банци, који није на вријеме препознат, и за који менаџмент банке не уради правовремене и адекватне мјере заштите, може имати веома негативан утицај на профитабилност а некада и на

¹ Независни Универзитет Бањалука, Институт за научно-истраживачки рад, email: mirjana.nubl@gmail.com

² Вралинвест д.о.о, Бањалука, email: milenko@vralinvest.com

³ Акса осигурање Београд и професор на Независном универзитету Бања Лука, email: jovbalyu@yahoo.com

укупно пословање банке. У теорији банкарског менаџмента постоје многе подјеле ризика али се углавном основни и најчешћи, као и најутицајни ризици, сврставају у девет основних категорија:

- а) Кредитни ризик
- б) Тржишни ризик
- в) Оперативни ризик
- г) Каматни ризик
- д) Ризик ликвидности
- ђ) Девизни ризик
- е) Ризик земље
- ж) Ризици изложености према једном или више повезаних лица
- з) Ризици улагања банке у друга правна лица или у основна средства.

Сваки од набројених ризика може имати и има свеобухватан утицај на рад и пословање банке, а за потребе овог рада урађена је посебна анализа утицаја оперативног ризика на профитабилност посматране комерцијалне банке у Босни и Херцеговини. Свакако да ће у различитим економским и политичким условима и привредама бити различит пондер додијељен сваком од наведених ризика, али можемо слободно рећи да је овакво груписање и набрајање ризика, према величини утицаја на профитабилност банке, у већини земаља, углавном слично и као овако излистано, коректно.

Истраживачки проблем овога рада лоциран је у савременом банкарству тј. изложености различитим врстама оперативног ризика у пословању. Благовремено идентификовање ове врсте ризика и адекватне мјере заштите постају изузетно важан фактор успјешности пословања у све сложенијим условима привређивања.

Основни циљ овог истраживања јесте да се укаже на значај и могућности управљања оперативним ризиком. Основни циљ управљања оперативним ризиком био би заштита од ризика. Процјена оперативног ризика (у смислу квантитативног мјерења) је на другом мјесту. Циљеви истраживања су: дефинисање и идентификација оперативних ризика, одређивање метода за квантификацију оперативних ризика и њихов значај за пословање банке.

У овом раду могуће је остварити сљедеће нивое научног сазнања: дескрипцију, класификацију и објашњење.

1. Описом (дескрипцијом) ће се извршити приказ и утврдити сви постојећи поступци код метода класификације догађаја оперативних ризика.
2. Класификација је могућа у дијеловима који се односе на појам идентификације оперативних ризика.
3. Научним објашњењем ће се дати одговор у оним дијеловима рада гдје се поставља одговарајуће питање „које су методе квантификације оперативног ризика у односу на законотворност пословања банке“.

ВРСТЕ БАНКАРСКИХ РИЗИКА

Традиционално банкарство познавало је двије врсте ризика: кредитни ризик и ризик ликвидности. У савременим финансијским токовима банке су принуђене да услед велике глобалне конкурентности, одговоре на актуелне изазове високим степеном иновативности, а то је све тежи задатак због несигурности у нашем окружењу. Развој нових подручја пословања, нових услуга и нових производа, условио је и развој нових ризика. Међутим осим ових фактора, каматне стопе су постале нестабилније него раније, зато су и настале значајне флукуације у зарадама на вриједности активе и пасиве банака, па није ни изненађујућа чињеница да се све већа пажња посвећује управљању ризицима с којима се банке сусрећу. Због разноврсности и сложености послова савремених банака у стручној литератури јављају се бројне класификације и врсте банкарских ризика. Ова класификација није ни мало једноставна с обзиром на неисцрпан број извора ризика.

Свака банка се у свом пословању сусреће са различитим врстама ризика који представљају потенцијалну могућност настанка негативних ефеката на финансијски резултат и капитал банке. У зависности од ширине пословања, јављају се и различите врсте ризика. Самим тим незахвално је говорити о некој одређеној класификацији ризика. Ризици који су овдје укратко описани су најраспрострањенији и представљају стандардне ризике са којима се, сасвим сигурно, сусрећу све банке у свијету, зато ће ови ризици бити детаљније обрађени у наставку рада.

У начелу, односно према стандардној класификацији, ризици се могу подијелити у четири основне категорије:

1. финансијски ризик (обухвата двије врсте ризика: основни ризик – укључује ризик ликвидности, солвентности и кредитни ризик – могу резултирати губитком за банку, ако се њоме не управља примјерено);
2. шпекулативни ризик – каматни, девизни и цјеновни ризици;
3. оперативни ризик (везани за укупну организацију банке и функционисање унутрашњег система посебно укључујући информатичку технологију, усклађеност банкарских политика и процедура, мјере заштите првенствено од грешака у пословању и превара);
4. ризик догађаја (укључује све типове спољних ризика, који, уколико се материјализују, могу нарушити одређено банкарско пословање или погоршати одређену финансијску стабилност и адекватност капитала).

Ризици којима је банка нарочито изложена у свом пословању су:

- кредитни ризик,
- ризик ликвидности,

- тржишни ризик (каматни ризик, девизни ризик и ризик од промјене тржишне цијене хартије од вриједности, финансијских деривата и робе);
- ризик изложености банке,
- ризик улагања банке,
- ризик земље,
- оперативни ризик.

Кредитни ризик⁴ се дефинише као ризик не измирења обавеза дужника по основу неплаћене главнице и припадајуће камате. Кредитни ризик се сматра једним од најзначајнијих банкарских ризика јер представља могућност настанка негативних ефеката на финансијски резултат и капитал банке, услед неизвршавања обавеза дужника према банци.

Ризик ликвидности подразумева ризик од немогућности банке да измири своје доспјеле обавезе, тј. да банка нема довољно ликвидних средстава за измирење обавеза. Најчешћи разлози због којих се банка суочава са овом ситуацијом су: нагло повлачење депозита, немогућност мобилисања средстава на тржишту или преузимање неких других значајних ризика. Неликвидност великих размјера може довести до банкротства банке.

Тржишном ризику највише су изложене банке орјентисане на инвестиционо банкарство и обухвата: каматни ризик, девизни ризик и ризик од промјене тржишне цијене хартије од вриједности, финансијских деривата или робе.

Каматни ризик је ризик могућности негативних ефеката на финансијски резултат и капитал банке због промјене каматних стопа.

Девизни ризик⁵ је ризик могућности настанка негативних ефеката на финансијски резултат и капитал банке услед промјене девизног курса.

Посебну врсту тржишног ризика представља ризик од промјене тржишне цијене хартије од вриједности, финансијских деривата или робе којом се тргује или се може трговати на тржишту.

Ризик изложености банке обухвата ризике изложености према једном лицу или групи повезаних лица, као и ризике банке према лицу повезаном са банком.

Ризик улагања банке обухвата ризике њених улагања у лица која нису лица у финансијском сектору и у основна средства.

Ризик земље (ризици који се односе на земљу поријекла лица према коме је банка изложена) подразумева могуће негативне

⁴ Ђукић Ђ. (2007). *Управљање ризицима и капиталом у банкама*, Београдска Берза, Београд

⁵ Greening Н., Братановић С. (2008). *Анализа и управљање банкарским ризицима*, 2. издање, Мате, Загреб

ефекте на финансијски резултат и капитал банке због немогућности да банка наплати потраживања од овог лица из разлога који су посљедица политичких, економских или социјалних прилика у земљи поријекла тог лица. Ризик земље обухвата политичко-економски ризик и ризик трансфера, а јавља се у случајевима када држава као дужник престане да измирује своје обавезе према банци. У таквим ситуацијама банка није у могућности да, као код осталих дужника, користи уобичајене инструменте за наплату својих потраживања из разлога који су посљедица политичких, економских или социјалних прилика те земље.

Оперативни ризик односи се на могућност настанка негативних ефеката на финансијски резултат и капитал банке који су посљедица пропуста у раду запослених, неодговарајућих интерних процедура и процеса, неадекватног управљања информационом и другим важним системима, као и усљед непредвидивих екстерних догађаја. Овај ризик дефинисан је прије неколико година и односи се на ризике којима су суочене не само банке, већ и било који други привредни субјекти. Базелски споразум дефинише оперативни ризик као ризик директног или индиректног губитка који проистиче из неадекватних или погрешних интерних процеса запослених и система, или из екстерних догађаја.

БАЗЕЛСКИ СПОРАЗУМИ И РИЗИЦИ У БАНКАМА

Криза у банкарском сектору, седамдесетих и осамдесетих година прошлог вијека, настала као посљедица великих промјена на финансијском тржишту, дерегулације, глобализације, иновативних финансијских инструмената, мотивисала је Базелски комитет да 1988. године објави први међународни споразум о капиталу банака, познат као Базел I. У циљу јачања финансијске стабилности, формирање Базел I стандарда уводи јединствен начин обрачуна адекватности капитала. Базел I дефинише елементе капитала банака, пондере за израчунавање кредитног ризика по билансној активи (пондери ризика: 0%, 20%, 50% и 100%), факторе кредитне конверзије за ванбилансне ставке (након чега се примјењују одговарајући пондери ризика), као и однос између капитала и укупне изложености банке (билансне и ванбилансне) пондерисане кредитним ризиком с циљем израчунавања показатеља адекватности капитала.

Предности и позитивни ефекти увођења Базел I стандарда су углавном сљедећи:⁶

- пораст адекватности капитала међународно активних банака,
- релативно једноставна структура,
- примјена у различитим земљама широм свијета,

⁶ http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_2/55_2_1/bazel1.html, приступ 20.02.2016 у 10:00ч

- јачање конкуренције банака на међународном нивоу,
- пораст дисциплине у процесу управљања капиталом,
- *benchmark* за процјену банака од стране учесника на финансијском тржишту.

Поред већ наведених позитивних ефеката, увођење Базел I стандарда има и своје недостатке:⁷

- адекватност капитала зависи од кредитног ризика и не процјењује се у односу на стварни ризични профил банке, док су остали ризици (нпр. тржишни и оперативни) изостављени из анализе,
- у оцјени кредитног ризика нема разлике између дужника различитог квалитета и рејтинга,
- акценат је на првенствено књиговодственим, а не на тржишним вриједностима,
- неадекватно сагледавање ризичности и ефеката употребе модерних финансијских инструмената.

Међутим, даљи развој техника и праксе у управљању ризицима, узрокован ширењем банкарских производа, додатним повезивањем тржишта и јачањем конкурентности, превазишли су једноставност у приступу Базелског споразума I. Утврђивање резервација и преко њих захтјева за капиталом на основу широко постављених класа за различит степен изложености кредитном ризику, постао је сам недовољно усаглашен са напредним праксама управљања ризицима. Пондери за ризик, дати стандардом, престали су да на адекватан начин рефлектују ниво ризика које банке преузимају. По овом стандарду, кредит са високом каматном стопом одобрен компанији са високим ризиком, подразумијева исти ниво резервисања као и кредит одобрен са ниском каматном стопом компанији која има мањи ризик. Ово је охрабрило банке да више кредитирају ризичније клијенте, а у исто вријеме да смањују кредитирање мање ризичних клијената. Као посљедица, јавља се пораст просјечног нивоа ризика у билансу банака, без одговарајућег раста капитала. На тај начин, успостављени стандард постаје жртва сопственог успјеха.

Суштина Базелског споразума I састојала се у захтјеву хармонизације међународних банкарских стандарда о капиталу у циљу јачања поузданости и стабилности међународног банкарског система, као и смањењу извора конкурентске неједнакости између међународних банака. Другим ријечима, усвојени стандарди су требали да подстакну водеће банке у свијету да одржавају високе стопе капитала и да уједначе висине стопа капитала у односу на активу између банака различитих држава, чиме би утицали на побољшање поштеније конкуренције. Поменути стандард, имао је за посљедицу позитиван

⁷ http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_2/55_2_1/bazel1.html, приступ 20.02.2016 у 11:00ч

учинак који se огледаo у расту висине капитала који су банке држале у посједу, чиме је заустављен дотадашњи тренд опадања капитала.

Растом комплексности привређивања и појавом нових ризика унутар банкарског сектора, јавила се стварна потреба за проширењем Базелског споразума I, и 2004. године се доноси, а 2007. године ступа на снагу Базел II споразум у Европској унији. Тек у Базел II споразуму се по први пут уводи термин оперативни ризик.

Талас усклађивања нашег система контроле и ревизије банака у складу са европским, па и свјетским стандардима, почео је 2003. године након доношења новог Закона о банкама Републике Српске.⁸ Од великог значаја је било правовремено препознавање оперативног и тржишног ризика, као и обавеза формирања посебних одјељења за управљање ризиком.

У овој фази није остварен суштински помак у односу на дотадашњу праксу, јер су у примјени само неки нови принципи Базел II стандарда, али је извјештавање према регулатору тј. Агенцији за банкарство Републике Српске, и даље било засновано на међународним рачуноводственим стандардима. У складу с тим, банке су наставиле да израђују агрегиране извјештаје, подносећи извјештаје о суми средстава инвестираних у акције, при чему се не прави разлика између хартија са различитим степеном ризика.

Основне идеје Базела I инкорпориране су у актуелне домаће прописе и праксу из области супервизије, доносећи одлуке о минималним стандардима за поједине ризике. Што се тиче увођења Базел II стандарда у Републику Српску, Агенција за банкарство Републике Српске као регулатор, у складу са препорукама Комитета за надзор банака (*Basel Committee for Bank Supervision - BCBS*), крајем 2007. године започела је процес увођења наведеног стандарда.

У складу са Стратегијом увођења Базел II стандарда и Оперативним планом, планирана је пуна имплементација Базел II стандарда од 01. јануара 2011. године. Међутим, поводом иницијатива банака у вези са примјеном овог стандарда, а уважавајући примједбе о потреби значајних улагања у ИТ системе и људске ресурсе, као и времену неопходном за прилагођавање пословних процеса банака новом регулаторном оквиру, Агенција за банкарство Републике Српске је одлучила да планирани рок за пуну примјену тих стандарда одложи за 31. децембар 2011. године. Банке на нашем тржишту су већ увеле овај стандард, али на различите начине. Одређена група банака је купила готово софтверско рјешење, док су друге банке израдиле своје софтвере који се користе при задовољавању Базел II стандарда.

⁸ www.abrs.ba

Специфичност нашег тржишта је чињеница да је одређени број банака добио подршку из својих матичних банака у иностранству. За разлику од њих, неке домаће банке имају проблем прибављања додатног капитала, како би одржавале адекватност капитала на прописаном нивоу. Како је показатељ адекватности капитала једнак односу капитала и ризичне активе, а због већег ризика у односу на земље Европске уније, банке у Републици Српској су дужне да овај показатељ одржавају на нивоу који није нижи од 12%.

Агенција за банкарство је континуирано предузимала активности на унапређењу регулаторног оквира ради даљег јачања стабилности и даље хармонизације са међународним принципима и стандардима из области пословања и супервизије банака. У складу с тим, као и са значајем пословања и супервизије банака у контексту очувања стабилности финансијског система, а посредно и читаве економије, Агенција за банкарство, донијела је сет одлука, у циљу имплементације Базел II стандарда код нас. У циљу израчунавања капиталних захтјева за кредитни ризик примјеном стандардизованог приступа, а у складу са горе наведеном одлуком о адекватности капитала банке, Агенција за банкарство даје сагласност за подобност кредитних рејтинга које додјељују агенције за рејтинг. Агенција за кредитни рејтинг је правно лице чија је претежна дјелатност додјељивање одређених кредитних рејтинга правним лицима и/или одређеним финансијским инструментима.

Оперативни ризик⁹ односи се на могућност настанка негативних ефеката на финансијски резултат и капитал банке који су последица неких пропуста у раду запослених, лоше функционисање информационог система, неодговарајућих интерних процедура и процеса, неусклађеност тих процедура са интерним правилима која се односе на политику коју банка води у погледу заштите од ризика, као и усљед непредвидивих екстерних догађаја.

Новим Базел II споразумом, дошло је до сљедећих измјена, и то:

- поред кредитног и тржишног ризика, уводи се све израженији оперативни ризик,
- у стандардизованом приступу значајно мјесто се даје екстерним кредитним агенцијама,
- омогућило се банкама да саме установе моделе за мјерење ризика у њиховом пословању и у складу са тим резултатима издвајају неопходни капитал, што уједно представља и највећу новину Базел II стандарда.

⁹ Букић Ђ. (2007). *Управљање ризицима и капиталом у банкама*, Београдска Берза, Београд

ОПЕРАТИВНИ РИЗИК - ДОСАДАШЊА САЗНАЊА И ИЗАЗОВИ

Оперативни ризик је ризик губитака који настају због неадекватних процедура и неуспјелих интерних процеса, људског фактора, системских или екстерних догађаја. Ова дефиниција оперативних ризика уграђена је у Нови оквир капиталне адекватности – Базел II и резултат је дуже дебате вођене између регулатора и индустрије из више различитих јурисдикција на тему обухватности појма оперативних ризика¹⁰. Осим тога, Базелски комитет експлицитно наглашава да дефиниција оперативних ризика дата у овом документу обухвата законски ризик, али искључује стратешки и репутацијски ризик.

Термин оперативни ризик је дефинисан у последњих неколико година¹¹. Ризик се дефинише као опасности или негативни ефекти којима потенцијалне будуће активности могу резултирати. Ова дефиниција указује на то да банка не прихвата ризик само као судбину, већ се суочава са њим активно. Ризик се мјери као вјероватноћа и утицај негативних девијација. То произилази из дефиниције да је ризик могућност.

Оперативни ризик је израз опасности од директних или индиректних губитака који су резултат неадекватних интерних процеса и процедура, људи и система или због спољашњих догађаја.

Најзначајније карактеристике ове дефиниције су:

- Фокусирана је на интерне аспекте које банка може и треба да створи и на њих утиче. То су углавном неуспјешне активности банке и њеног особља. Ови ризици су јасно одвојени од тржишних и кредитних ризика,
- Значај оријентације ка процесима у концепту оперативног ризика. Оперативни ризици у банкарском сектору су сличнији ризицима у индустрији, него тржишним и кредитним ризицима,
- Пресудну улогу игра људски фактор и грешке које при томе настају. Постоје три типа оперативног ризика у овом контексту: ризици, грешке, конфликти,
- Спољашњи инциденти су природни, политички или војни догађаји, губици или дефицити техничке инфраструктуре, као и промјене и проблеми са законским, пореским и другим системима, сви они који се догађају ван области кредитног и тржишног ризика,
- Значајну улогу игра систем унутрашње контроле, елементи и правила која су позната и прихваћена током протеклих година али се

¹⁰ Basel Committee on Banking Supervision, International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, A revised Framework, Comprehensive Version, Bank for International Settlements, June 2006, www.bis.org

¹¹ British Bankers' Association, International Swaps and Derivatives Association and Robert Morris Associates (2000), Operational Risk Management - The Next Frontier, The Journal of Lending & Risk Management, March, pp. 38 - 44.

често заборављају или негирају током периода реструктурирања производа и иновације процеса. Многи од опште познатих губитака у недавној историји банкарства су могли бити правовремено избјегнути или ограничени да се пратила правила.

Постоје велики изазови за праћење оперативног ризика као што су:

- Нема најбоље праксе у банкарству (први покушај је у *BIS Sound Practices...*),
- Квалитет и квантитет потребних података,
- Извјесне оперативне ризике је тешко, чак и немогуће квантификовати,
- Управљање оперативним ризицима је на почетном стадијуму и велики је изазов стављен пред риск манаџмент,
- За сада постоје три велике препреке које треба превазићи: подаци, процјена и укљученост вишег менаџмента.

Општа класификација, широко прихваћена, познаје сlijедеће категорије оперативних ризика:

- ризик неадекватне или недовољне инфраструктуре (застарјеле мјере и капацитети, нејасно дефинисан систем одговорности, недостатак практичног искуства запослених и остало),
- технолошки ризик (у савременом банкарству, то су прије свега ризици информационе подршке),
- ризик операција или пословног процеса (неадекватне или застарјеле процедуре, критични дијелови процеса због техничко-технолошких проблема и друго),
- ризик људског фактора (недовољна култура понашања у односу на изложеност оперативним ризицима, недовољан број запослених, ризик управљања промјенама, интерне криминалне активности и друго) и
- ризике екстерних догађаја (екстерне криминалне радње, природне катастрофе).

Појављивање наведених догађаја, који представљају оперативни ризик у пословању банке, са собом носи потенцијални губитак за банку. Из тог разлога, банке би требале да дефинишу и спроводе превентивне мјере како би се појављивање наведених догађаја svelo на најмању могућу мјеру, али и како би њихово појављивање са собом носило мање посљедице по банку. Уколико у банци не постоје мјере за смањење оперативног ризика, ако се оне не спроводе или су недовољне, онда настају губици који умањују капитал банке.

Покушаји да се уради свеобухватна и функционална локација проблема дефинисања оперативних ризика, објективно у почетку су били отежани чињеницом да је ријеч о веома диверсификованом и комплексном ризику, с обзиром:

- Да је присутан у скоро свим пословним активностима које се одвијају у банци,

- Да узроци његове реализације нису увијек јасно уочљиви и разграничени као код других ризика (кредитни, тржишни), па га због тога банке различито третирају и класификују,
- Да није експлицитно документован,
- Али и да је ријеч о ризику културе професионалног понашања у банци, не само менаџмента, већ и свих запослених, која је кључ идентификације, контроле и управљања укупним ризичним профилем банке на дневној основи.

Истраживачки проблем овога рада лоциран је у савременом банкарству тј. изложености различитим врстама оперативног ризика у пословању. Благовремено идентификовање ове врсте ризика и адекватне мјере заштите постају изузетно важан фактор успјешности пословања у све сложенијим условима привређивања.

Основни циљ управљања оперативним ризиком био би заштита од ризика. Процјена оперативног ризика (у смислу квантитативног мјерења) је на другом мјесту. Циљеви истраживања су: дефинисање и идентификација оперативних ризика, одређивање метода за квантификацију оперативних ризика и њихов значај за пословање банке.

Од сваке банке се очекује да развије одговарајући оквир за управљање оперативним ризиком без обзира на величину и комплексност њених операција. Сврха оквира за управљање оперативним ризиком је да обезбиједи да се оперативни ризици досљедно и свеобухватно идентификују, процјењују, контролишу, надгледају и да се о њима редовно извјештава.

У начелу, ефективан оквир за управљање оперативним ризиком се састоји из следећих компоненти:

- стратегија, политика и процедуре (стратегија, политике и процедуре управљања оперативним ризиком),
- организациона и руководећа структура (укључујући надзор управног одбора, одговорности директора, улоге пословних линија, улогу сектора за управљање оперативним ризицима и улогу интерног ревизора),
- култура ризика и склоност ризику,
- принципи за управљање оперативним ризиком.

УПРАВЉАЊЕ ОПЕРАТИВНИМ РИЗИКОМ

Управни одбор Агенције за банкарство Републике Српске маја 2008. године донио је одлуку о минималним стандардима за управљање оперативним ризиком у банкама са задатком да банке управљање својим оперативним ризиком ускладе са одлуком Агенције најкасније до 31.12.2008. године.

Одлуком је дефинисано да „оперативни ризик представља могућност настанка губитка за банку и негативан ефекат на капитал банке

због неадекватних интерних система, процедура и контрола, слабости и пропуста у извршавању пословних активности, незаконитих радњи и спољних догађаја који банку могу изложити значајном одговарајућем губитку.¹²

Банке су биле дужне да успоставе систем за управљање својим оперативним ризиком, који као минимум, мора да обухвати: 1. политике и процедуре за управљање оперативним ризиком, којима ће обезбиједити: а) идентификацију постојећих потенцијалних извора оперативног ризика и извора који могу настати увођењем нових пословних производа, система или активности; б) мјерење оперативног ризика, тачном и правовременом процјеном тог ризика; в) континуирану контролу оперативног ризика која обезбјеђује његово одржавање до нивоа који је прихватљив за ризични профил банке, његово смањење и свођење на најмању могућу мјеру; г) континуирано праћење оперативног ризика анализом стања, промјена и трендова изложености банке том ризику; и д) формирање износа минималног адекватног капитала за заштиту од настанка губитака по основу оперативног ризика (у даљем тексту: МАКОР). 2. јасно дефинисана овлашћења и линије одговорности у процесу преузимања и управљања оперативним ризиком; 3. систем којим се обезбјеђује да се сви радници банке упознају са својим обавезама у процесу управљања оперативним ризиком; 4. систем за редовно извјештавање надзорног одбора и управе банке о функционисању система за управљање оперативним ризиком; и 5. обавезу периодичног преиспитивања као и обавезу надзорног одбора банке да најмање једном годишње врши анализу и оцјену адекватности успостављеног система за управљање оперативним ризиком банке.

У поступку идентификације потенцијалних извора оперативног ризика банке су дужне да идентификују ризике који произилазе нарочито из: 1. неадекватног информационог и других система у банци; 2. поремећаја у пословању и кварова у системима као што су кварови везани за информациону технологију, телекомуникациони проблеми, прекиди у раду, и сл.; 3. проблеми адекватног интегрисања или одрживости информационих и других система, у случају развоја мреже различитих организационих дијелова и/или статусних промјена банке; 4. незаконитих и неадекватних поступака радника банке, као што су проневјера и неовлаштени приступ рачунима клијената, злоупотреба повјерљивих информација, давање лажних или погрешних информација о стању банке, неажурност у извршавању послова, грешке при уносу података, непридржавање добрих пословних пракси у раду и сл.; 5. чињења или нечињења која могу или јесу узроковала судске и друге спорове против банке; 6. незаконитих радњи узроко-

¹² Члан 2. Одлуке о минималним стандардима за управљање оперативним ризиком у банкама (СГ РС 61/08)

ваних утицајем вањских фактора, као што су пљачке, неовлаштени улазак у базу података банке, укључујући и неовлаштено коришћење банкомата, неовлаштени пренос средстава, незаконито прибављање докумената банке, и сл.; 7. штета на физичкој активи и догађаја који се не могу предвидјети, као што су елементарне и друге непогоде, тероризам, и сл. Такође банке су дужне да након одговарајуће идентификације конкретне извора оперативног ризика, примјеном одговарајућих метода мјерења, изврши адекватну процјену нивоа тог ризика. У зависности од природе и нивоа конкретне оперативне ризика, банка је дужна да примијени одговарајуће методе за његово праћење, контролу, смањење и отклањање.

Када губици настали из оперативног ризика укупно прекораче износ од 2% нето капитала банке, банка је дужна да о томе у писменом облику обавијести Агенцију за банкарство Републике Српске најкасније у року осам дана од дана прекорачења наведеног износа. Обавјештење мора да садржи структуру извора - узрока са припадајућим износима губитака, активности које је банка већ предузела за покриће тих губитака или намјерава да предузме са навођењем конкретних рокова за њихово предузимање у циљу спречавања настанка сличних губитака у будућности.

Банке су дужне да за потенцијалне губитке по основу изложености оперативном ризику, формирају и одржавају износ МАКОР¹³-а. Износ МАКОР-а банке су дужне да обрачунавају и формирају по "Методу основног показатеља" који чини 15% просјечног износа бруто добити остварене у посљедње три пословне године. Овај обрачун се врши по сљедећој формули:

$$KOR = [\sum(GBD1...n \times \alpha)] / n$$

При чему су:

KOR = потребан минимални износ капитала за изложеност банке оперативном ризику,

GBD = годишња бруто добит коју чине нето каматни приход и нето некампатни приход,

n = број година у посљедње три године када је добит била позитивна,

α = 15% који представља фактор који је одредио Базелски комитет за супервизију банака.

При обрачуну просјека у формули из претходног става овог члана износ за било коју од посљедње три године у којој је годишња бруто добит била негативна или нула (банка није остварила добит) треба искључити и из бројника и из називника формуле.

¹³ МАКОР- Минимални износ капитала за изложеност банке оперативном ризику

Децембра 2009. године, новом одлуком мијења се начин обрачуна МАКОР-а, кога банке примјењују од 30. јуна 2010. год., који гласи: ¹⁴

„Банка је дужна да за потенцијалне губитке по основу изложениости оперативном ризику формира и одржава износ МАКОР-а.

Износ МАКОР-а банка је дужна да обрачунава и формира по „Методу основног показатеља“, који чини 15% просјечног износа бруто добити остварене у посљедње три пословне године.

Овај обрачун се врши по сљедећој формули:

$$KOR = [\Sigma(GBD1 \dots n \times \alpha)] / n$$

при чему су:

KOR = потребан минимални износ капитала за изложеност банке оперативном ризику,

GBD = годишња бруто добит чини износ: - нето камата и слични приходи и износ - укупни оперативни приходи, умањен за износ - остали пословни и директни трошкови, из обрасца биланса успеха (Образац БУ),

n = број година у посљедње три године када је GBD позитивна,

α = 15% који представља фактор који је одредио Базелски комитет за супервизију банака.

При обрачуну МАКОР-а неће се узети у обзир износ годишње бруто добити која је била негативна или једнака нули, за било коју од посљедње три године, у ком случају се МАКОР рачуна на бази позитивне годишње бруто добити и броја година у којима је она остварена. Када годишњи финансијски извјештаји банке нису расположиви, односно када се ради о банци која је тек почела са пословањем, за обрачун МАКОР-а користе се пословне процјене, односно подаци из Плана и пројекције пословања банке, који се достављају Агенцији приликом издавања дозволе за рад.“

ЗАКЉУЧАК

Све ово доводи нас до закључка да се оперативним ризиком мора управљати. Придавањем значаја процесу управљања оперативним ризиком, оперативни ризици могу се свести на најмању могућу мјеру што ће омогућити банци да унаприједи своје пословање и постигне боље резултате. Будући да адекватним и ефикасним управљањем оперативним ризиком банка минимизира или смањује губитке повећава се њен кредитни потенцијал, као и други аспекти за генерисање прихода. На основу овога можемо закључити да управљањем оперативним ризиком банка у сваком погледу унапређује своје пословање и у складу с тим своје резултате.

¹⁴ Одлука о измјенама и допунама одлуке о минималним стандардима за управљање оперативним ризиком у банкама (Службени Гласник РС 9/10).

Основни разлог због ког се управљању ризицима у банкарству, поклања изузетно велика пажња јесте веома значајан допринос банкарства економском развоју друштва. Кроз пословање банака манифестују се не само интереси њених непосредних власника, већ и интереси националне економије. Јавни карактер банака подразумева њихов допринос стабилности националног финансијског система.

Савремене банке се схватају као мултифункционални, мулти-организовани и мултиадаптивни системи, који могу да усмјеравају привредна и инвестициона кретања. Путем кредитирања нових послова, инвестиција, иновација и стварању могућности запошљавања, здраво банкарство доприноси економском расту.

Посебан значај банкарство има у земљама у транзицији, као што је и Република Српска, јер од њиховог кредитног потенцијала зависи динамика и квалитет привредних и друштвених реформи.

Правовремено и адекватно препознавање оперативног ризика у банци и провођење мјера које ће умањити или у потпуности спријечити појаву таквог ризика постао је, након 2007. године, један од главних задатака и менаџмента и запослених у банци. Оперативни ризик, који спрачавају запослени у банци, неће допринијети расту профитабилности, али ће сигурно умањити могућност настанка штете или негативне посљедице по углед и посљедично на профит банке.

IMPORTANCE OF OPERATIONAL RISK IN BANK BUSINESS

**Mirjana Stojanović-Trivanović PhD; Milenko Vračar Mr; professor
Mladenka Balaban PhD**

Abstract: Banks have a very significant contribution to the economic development of society, and due to that importance, special attention is paid to proper management of the bank, especially to the risk management. Proper risk management in the banks contribute to the stability and profitability of the bank. Only a stable and strong bank contributes, through its operations, not only to a direct profit of the bank owners, but stable and active bank is also of high interest to the national economy. Banks have a strong impact on the stability of the national financial system of the country. In addition, besides the already mentioned importance, the banks have a direct impact on economic trends, through financing a new business, with increases of investment and innovation, and as aftermath of such activities, has been recorded the creation of employment opportunities, in other words, the banks contribute to economic growth in the country in which they operate.

Key words: *operational risk, banking management, operational risk minimum capital requirements*

ЛИТЕРАТУРА

КЊИГЕ:

1. Балабан М. (2011). *Финансијски менаџмент*, Висока струковна школа за предузетништво, Београд,
1. Ђукић, Ђ. (2006). *Централна банка и финансијски систем*, II издање, Литопапир, Чачак
2. Ђукић, Ђ. (2011). *Управљање ризицима и капиталом у банкама*, друго издање, Економски факултет Београд

3. Ђукић, Ђ. Бјелица, В. Ристић, Ж. (2004). *Банкарство*, Економски факултет, Београд
4. Ивановић, П. (2009). *Управљање ризицима у банкама*, Београдска банкарска академија, Факултет за банкарство, осигурање и финансије Београд
5. Лукић, Р. (2008). *Банкарско рачуноводство*, Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду
6. Лукић, Р. (2010). *Ревизија у банкама*, Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду
7. Матић В. (2005). *Улога рејтинга у структурном финансирању и развој регулаторног оквира*, Банкарство, Београд.
8. Матић, В. (2008). *Оперативни ризик*, Институт за пословна истраживања МБА
9. Милојевић, Н. (2011). *Ефекти примене Базелски стандарда у Србији*, Чугура принт и Универзитет ЕДУЦОНС, Сремска Каменица
10. Ћировић М. (2001). *Банкарство*, Бридге Цомпану, Београд

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ:

1. Ali Samad-Khan, Stress Testing Operational Risk, working paper presented at the Expert forum od advance techniques on stress testing: Application for supervisors hosted by the International Monetary Fond, Washington, DC-Мау, 2006. internet, <http://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2006/stress/pdf/ask.pdf>.
2. Basel Committee Guidance on Corporate Governance for Banks www.oecd.org/dataoecd/6/18/39519554.ppt
3. Basel Committee's response to the financial crisis <http://www.bis.org/bcbs/fincriscomp.htm>
4. Basel II: Revised international capital framework <http://www.bifonline.rs/tekstovi.item.590/djordje-djukic-banaka-ce-bit-i-ako-nas-ne-bude.html>.
5. Ђукић, Ђ. „Банака ће бити и ако нас не буде“, Бизнис и Финансије. Бизнис Топ 2010/11, 2011.